

JESÚS TUSON (1939-2017)

M. CARME JUNYENT
 Universitat de Barcelona
 mcjunyent@ub.edu

Als lingüistes ens demanen molt sovint quins elements lingüístics són correctes, si tal paraula és catalana o no, si tal altra és un barbarisme, i també ens demanen com s'escriu una paraula determinada, o fins i tot si tal varietat i tal altra són la mateixa llengua. I als lingüistes ens toca dir que, com a tals, no tenim resposta per a aquestes preguntes. Segurament, que els correctors s'autoanomenin «lingüistes» ha reforçat força aquesta percepció de la feina del lingüista, però no els podem atribuir pas la responsabilitat del malentès, perquè de fet l'estudi del llenguatge s'ha vinculat històricament a l'estudi de la llengua.

L'estudi del llenguatge no ha estat una branca del coneixement fins ben recentment, i històricament gairebé sempre ha estat vinculat a altres àmbits del saber: la filosofia, la pedagogia, l'antropologia. No seria fàcil establir un punt de partida en la nostra història. Hi ha lingüistes que el situen en la tradició grega, d'altres en el Renaixement, d'altres en el comparatisme del segle XIX, uns altres en l'estructuralisme del segle XX, i encara uns altres en el generativisme chomskyà. Ben segur que tots tenen el seu punt de raó, però allò que tenen en comú és que tots es preocupen per comprendre la capacitat humana universal que és el llenguatge i no tenen com a focus una llengua determinada, i encara menys la seva normativa. Per entendre'ns: un gramàtic no és necessàriament un lingüista, i a l'inrevés.

Si ara ens situem en l'Espanya de la segona meitat del segle XX, ens trobem una sèrie d'estudiosos de la llengua —Alarcos Llorach, Antoni M. Badia i Margarit, Koldo Mitxelena, Rodríguez Adrados, Antonio Tovar (la llista no és ni de bon tros exhaustiva)— que obren una escaleta per on la lingüística entrarà en els estudis universitaris en molt bona part vinculada a la hispanística o, si es vol, a la filologia. En aquest context i sense una línia divisòria clara entre el que és l'estudi de la llengua i l'estudi del llenguatge, tres joves lingüistes —Jesús Tuson, Sebastià Serrano i Eugenio Martínez Celdrán— funden un departament de lingüística general que serà pioner a l'Estat Espanyol i l'impregnen d'un tarannà que encara ara marca profundament la Secció de Lingüística del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de Barcelona.

Martínez Celdrán introdueix els estudis de fonètica que s'han desenvolupat amb èxit en el laboratori de la UB. Cal tenir present que la fonètica és una especialitat que en moltes universitats del món no es vincula a la lingüística. I val la pena recordar també que, mentre aquí està entrant la lingüística, a Anglaterra fa

molt poc que hi ha arribat de la mà d'un antropòleg francès —Claude Lévi-Strauss—, que introdueix l'estructuralisme saussurià en un món amb una llarga i potent tradició en els estudis fonètics. Sebastià Serrano és un altre pioner que introdueix la lingüística matemàtica, precursora en bona part del que ara és la línia de recerca en lingüística computacional, una de les més potents del Departament. Però Serrano, que tots coneixem per la seva capacitat d'innovació, desenvolupa també una comprensió de l'estudi del llenguatge com a part del món dels signes i l'acaba emmarcant en la semiòtica i els estudis de la comunicació.

En el cas de Jesús Tuson, que ve del món de la gramàtica (els seus alumnes de secundària encara el recorden amb devoció), de seguida s'endevina un esforç per acotar i destacar l'àmbit de la lingüística. Els títols de les seves primeres aportacions a la lingüística ja mostren un esforç per proporcionar textos per a la formació de lingüistes: *Teorías gramaticales y análisis sintáctico* (1980), *Aproximación a la historia de la Lingüística* (1982) i *Lingüística: una introducción al estudio del lenguaje, con textos comentados y ejercicios* (1984). Potser per la necessitat de vincular la lingüística i la vida, i potser també per la voluntat d'eixamplar la «base social» de la lingüística, és a dir, fer-la accessible a un públic més ampli que, pel moment històric que vivíem, demanava aquest tipus de coneixement, a partir d'aquest moment es produeixen dos fets molt significatius en la biografia intel·lectual de Jesús Tuson. En primer lloc, el canvi de llengua de la docència. Valencià castellanoparlant, adopta el català a l'aula. En segon lloc, la trobada amb Xavier Folch, que començava a dirigir l'Editorial Empúries.

Suposo que algun dia algú estudiarà la feina com a editor de Xavier Folch, la seva capacitat no tan sols de descobrir autors solvents, sinó també d'anticipar-se a les demandes no sé si del mercat o de la societat, o de tot plegat. El fet és que, en aquesta capacitat de pre-visió, destaca una debilitat manifesta per la llengua (n'hi ha prou amb fixar-se en les obres de la Biblioteca Universal Empúries). Potser només un editor com ell en aquell moment podia entendre la necessitat de llibres d'assaig sobre aspectes relacionats amb el llenguatge. El llibre que marca l'inici d'aquesta nova etapa, *El luxe del llenguatge* (1986), deu ser un dels llibres de lingüística més llegits al nostre país, traduït al castellà i reeditat nombroses vegades. El missatge que conté queda resumit en el «Principi»: «Us crido a estimar el llenguatge i a estimar i defensar les llengües, la seva unitat pregonja i el ventall magnífic de la seva diversitat. Perquè potser no som més que llengües i quan se'n perd una perdem una part essencial de nosaltres mateixos. I quan algú fa per esborrar totes les llengües menys la seva ens vol menys humans i va de dret, en un camí sense retorn, cap al món inhumà del silenci.» Cal recordar que aquest llibre es publica el gener del 1986 i que, en aquell moment, el discurs favorable a la diversitat no tenia el predicament que té ara. I és que, a l'hora de valorar la diversitat, Jesús Tuson també va ser un pioner. I no sorprendrà que aquest llibre contingui una dedicatòria ben significativa: «Per als meus companys del Departament de Lingüística General: Xavier Laborda, Carlos Martín, Eugenio Martínez, Lourdes Romera, Joana Rosselló, Valeria Salcioli, Sebastià

Serrano i Elena Vidal. Tots ells amants de les llengües, del llenguatge i dels llenguatges. I amics meus.»

Crec que no cal mencionar ara totes les obres d'assaig que van anar difonent coneixement sobre els aspectes més diversos del llenguatge, sobre la metàfora de manera ben significativa, però també sobre la literatura i l'escriptura. En qualsevol cas, no es pot deixar de mencionar el *Mal de llengües: a l'entorn dels prejudicis lingüístics* (1988). Un treball essencial i alliberador en un món que encara creu que hi ha llengües millors que d'altres, una herència de l'evolucionisme del segle XIX que encara arrosseguem i que és molt difícil de combatre. Per entendre fins a quin punt aquest treball va ser pioner, n'hi ha prou amb recordar l'aparició de llibres similars en llengües diferents. El mateix any es publica el llibre de Marina Yagüello *Catalogue des idées reçues sur la langue* (1988); deu anys més tard Bauer, Laurie i Trudgill editen *Language myths* (1998); poc després Juan Carlos Moreno publica el seu llibre *La igualdad y dignidad de las lenguas: crítica de la discriminación lingüística* (2000), un llibre que és clarament deutor de l'obra de Tuson i, finalment, Ernst, Freienstein i Schaipp publiquen *Populäre Irrtümer über Sprache* (2011).

Els darrers anys de la seva vida, Jesús Tuson va desenvolupar un gran interès per l'origen del llenguatge. Fins i tot havia projectat escriure un llibre conjuntament amb en Miquel, el seu fill, que l'havia de complementar des de la perspectiva de la biologia. Les poques vegades que, un cop jubilat, el vaig poder convèncer perquè vingués a fer alguna classe als alumnes d'Introducció a la lingüística, aquest va ser el tema que va triar.

Sempre és difícil valorar quin és el llegat que deixa una persona. En el cas del Jesús Tuson és evident que hi ha molts elements tangibles: la seva obra, el Departament de Lingüística, la llicenciatura primer i ara el grau en Lingüística. També d'altres, que poden semblar trivials però que han perdurat materialment: com a cap d'estudis de la Facultat de Filologia va endegar el canvi de numeració de les aules de l'Edifici Històric. Però més enllà de tot això, hi ha una altra mena de llegat que tots els qui el vam conèixer hem experimentat. Una bonhomia inherent que ho impregnava tot i que es manifestava en tot allò en què participava: el bon ambient al Departament, la fascinació que despertava en els alumnes, l'amor pel llenguatge i les llengües que era capaç de despertar en qualsevol que l'escoltés o el llegís. Una generositat sense límits que es manifestava sobretot en la dedicació als estudiants —i en sóc testimoni perquè vam compartir despatx una colla d'anys. Una fermesa en les conviccions que deixava molt clar que no faria res que traspasés els límits que, pots ser, només ell s'havia imposat. Una honestetat a prova de tot que, bàsicament, el convertia en un home lliure.

Podria continuar. Els obituaris sempre tenen aquest punt laudatori que pot fer creure que has embellit els records per poder suportar la pèrdua. Per això m'esforço a trobar algun punt negatiu. I el trobo, la seva modèstia o discreció que només em va permetre dir-li aquestes coses quan l'agafava per sorpresa. I alguna vegada m'hauria agradat poder-li dir, encara que ja ho sabia, que em va canviar la

vida. Que gràcies a ell jo visc en un estat d'agraïment permanent a la vida. Cerco el darrer missatge que em va enviar, em recomana que llegeixi una entrevista que em van fer: «Quan tinguis un moment, no et perdís la teva entrevista, que hi dius coses molt interessants». Encara no l'he llegida. I això que jo sempre li feia cas. «Fins aviat. Una abraçada».